KWESTIE VAN LEZEN

Deel 17

Leesmotivatie in het onderwijs

Achtergronden en praktische tips voor leerkrachten en docenten

Lezen

STICHTING LEZEN

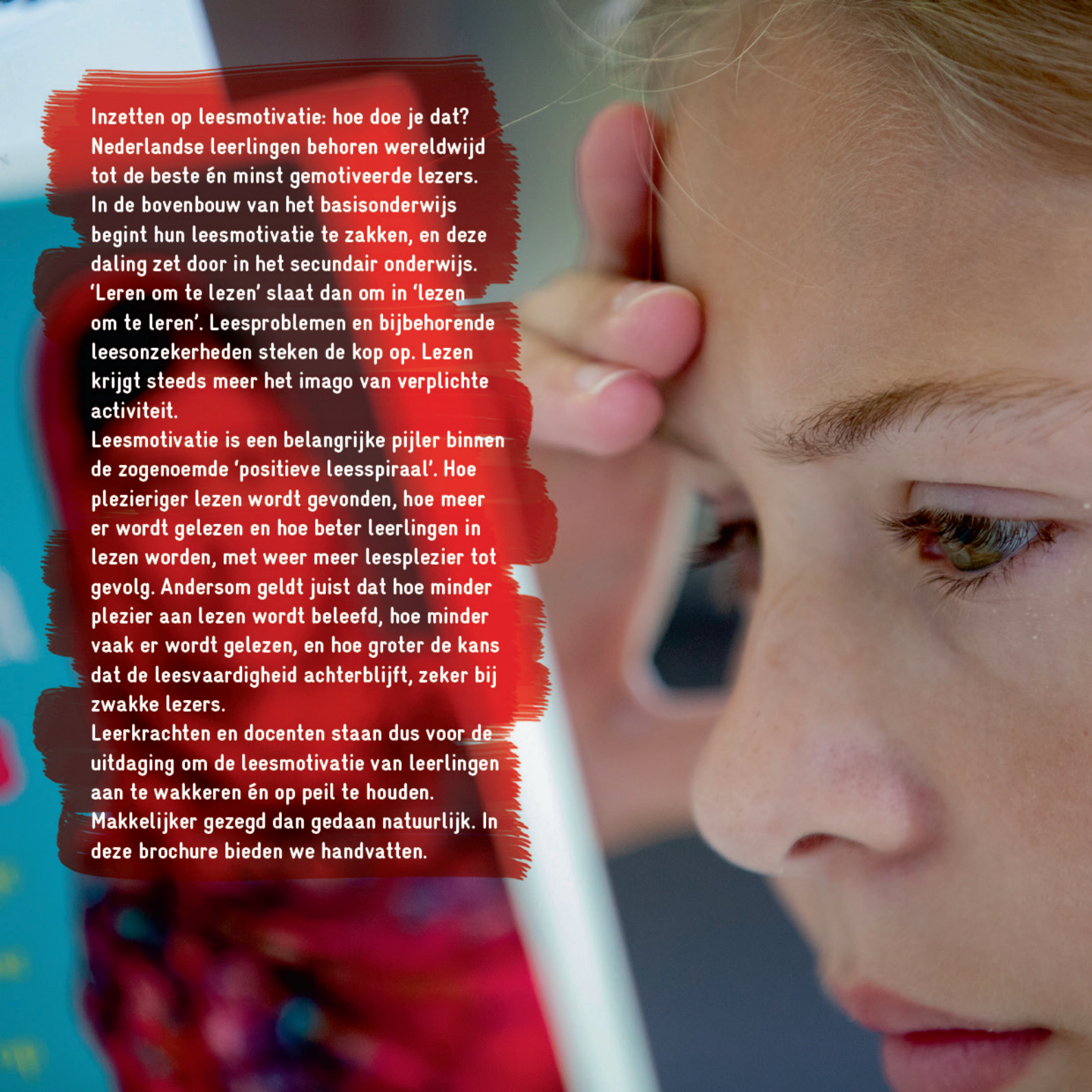

Inzetten op leesmotivatie: hoe doe je dat? Nederlandse leerlingen behoren wereldwijd tot de beste én minst gemotiveerde lezers. In de bovenbouw van het basisonderwijs begint hun leesmotivatie te zakken, en deze daling zet door in het secundair onderwijs. 'Leren om te lezen' slaat dan om in 'lezen om te leren'. Leesproblemen en bijbehorende leesonzekerheden steken de kop op. Lezen krijgt steeds meer het imago van verplichte activiteit.

Leesmotivatie is een belangrijke pijler binnen de zogenoemde 'positieve leesspiraal'. Hoe plezieriger lezen wordt gevonden, hoe meer er wordt gelezen en hoe beter leerlingen in lezen worden, met weer meer leesplezier tot gevolg. Andersom geldt juist dat hoe minder plezier aan lezen wordt beleefd, hoe minder vaak er wordt gelezen, en hoe groter de kans dat de leesvaardigheid achterblijft, zeker bij zwakke lezers.

Leerkrachten en docenten staan dus voor de uitdaging om de leesmotivatie van leerlingen aan te wakkeren én op peil te houden. Makkelijker gezegd dan gedaan natuurlijk. In deze brochure bieden we handvatten.

Wat is leesmotivatie?

De vraag 'Wat is leesmotivatie?' lijkt misschien simpel te beantwoorden, maar is het niet. Wetenschappers verdiepen zich al jaren in de vraag wat motivatie precies is en hoe het ontstaat. In de kern verwijst motivatie naar datgene dat aanzet tot gedrag; naar de (impliciete) aannames of overtuigingen die ons aanzetten tot handelen (Houtveen, Van Steensel, & De la Rie, 2019).

Een algemeen geaccepteerde definitie van (lees)motivatie is die van Ryan en Deci (2000). Zij stellen dat motivatie uiteen valt in *intrinsieke* motivatie en *extrinsieke* motivatie. In het geval van intrinsieke motivatie leest een leerling omdat hij of zij lezen in zichzelf een leuke, interessante of uitdagende activiteit vindt. In het geval van extrinsieke motivatie leest een leerling omdat hij of zij hier door een externe oorzaak toe wordt aangezet; bijvoorbeeld omdat hij of zij de leraar wil plezieren, indruk wil maken op leeftijdsgenoten of geen onvoldoende wil halen. Intrinsieke motivatie is een meer vruchtbare vorm van motivatie dan extrinsieke motivatie. Hoe sterker motivatie van binnenuit komt ('geïnternaliseerd' is), hoe groter de kans is dat een leerling uitgroeit tot een boekenwurm.

Hoe komt leesmotivatie tot stand?

Er zijn drie psychologische basisbehoeften die voorwaardelijk zijn voor de ontwikkeling van intrinsieke leesmotivatie (Ryan & Deci, 2000):

- *Autonomie* — Voelt een leerling zich vrij om zelf leeskeuzes te maken?
- *Competentie* — Vertrouwt de leerling op zijn of haar leesvaardigheid?
- *Verbondenheid* — Voelt de leerling zich gewaardeerd en gesteund als hij/zij leest?

TIP

Wees terughoudend met het uitdelen van beloningen (bijvoorbeeld stickers voor gelezen pagina's). Alleen leeskilometers maken is niet genoeg. Vooral intrinsiek gemotiveerde lezers zijn betrokken lezers.

TIP

Het stimuleren van autonomie, competentie en verbondenheid kan bij álle leesactiviteiten. Het is zinvol om aan deze drie basisbehoeften te werken tijdens o.a. vrij lezen, voorlezen, boekgesprekken, boekenkring en in het reguliere lees- en literatuuronderwijs.

Hoe krijg je leerlingen aan het lezen?

Leerkrachten en docenten kunnen de leesmotivatie van hun leerlingen stimuleren door in te spelen op de eerder genoemde basisbehoeften en factoren:

- Bied leerlingen vrijheid tijdens het lezen: ruim tijd in voor (begeleid) vrij lezen, laat leerlingen zelf boeken kiezen en/of geef ze inspraak in de verwerkingsopdrachten die ze moeten doen. Zo kan hun gevoel van *autonomie* worden ondersteund.

- Laat leerlingen succeservaringen opdoen met lezen, geef ze teksten die aansluiten bij hun niveau. Leg de nadruk niet op hun prestaties, maar op hun vooruitgang, en leer ze leesstrategieën aan waarmee ze hun tekstbegrip kunnen bevorderen. Zo krijgen leerlingen vertrouwen in hun *competentie*.
- Laat leerlingen in groepjes lezen, met elkaar praten over boeken of gezamenlijk opdrachten doen. Investeer daarnaast in een positieve leerkracht-leerlingrelatie. Creëer een omgeving waarin leerlingen zich comfortabel genoeg voelen om zich uit te spreken. Zo kan *verbondenheid* ontstaan.

TIP

Autonomie-ondersteuning betekent niet dat leerlingen vrij spel moeten krijgen. Een betrokken leerkracht of docent heeft oog voor de wensen van de leerling, maar begeleidt hem of haar ook, en stuurt bij waar dat nodig is.

- Bespreek met leerlingen waarom lezen zo belangrijk is. Hierdoor kunnen zij leren om de *waarde* van lezen in te zien.
- Achterhaal wat het hart van leerlingen sneller doet kloppen, en laat ze boeken lezen die bij hun belangstelling aansluiten. Zorg ervoor dat er in gesprekken of verwerkingsopdrachten over boeken ruimte is voor de leerlingen om de inhoud van het boek te koppelen aan hun eigen belevingswereld en aan de wereld om hen heen. Zo kan de *interesse* van leerlingen worden aangesproken.

TIP

Elke leerling is anders. Wat de een enthousiast maakt, doet de ander niks. Zorg in de klas dus voor differentiatie; voor een gevarieerd boekenaanbod en diverse soorten leesactiviteiten en verwerkingsopdrachten.

- Leg het accent op de individuele ontwikkeling van leerlingen en niet op sociale vergelijking. Integreer leestaken in andere schoolopdrachten, zodat de nadruk niet enkel op het lezen ligt. Laat leerlingen weten dat leesvaardigheid een kwestie is van inzet, en niet zozeer van talent. Zo leren zij dat *oefenen* belangrijker is dan *presteren*. (Gebaseerd op Houtveen et al., 2019; Van Steensel, Van der Sande, Bramer, & Arends, 2016.)

En wat als een leerling écht niet wil?

Bij sommige leerlingen is het moeilijker om de leesvlam aan te wakkeren dan bij andere. Zeker wanneer leerlingen onvoldoende leesvaardig zijn, kan het lastig zijn om hen voor het lezen te motiveren. Onderzoek biedt aanwijzingen dat leesplezier pas kan volgen wanneer de leesvaardigheid tot een voldoende niveau is ontwikkeld. Alleen wanneer leerlingen al een bepaalde mate van leesvaardigheid bezitten, zet het vergroten van de leesmotivatie een positieve leesspiraal in gang. (Houtveen et al., 2019)

TIP

Verlies (technische) leesvaardigheid niet uit het oog. Pas als kinderen technisch vloeiend kunnen lezen, beginnen ze er plezier aan te beleven.

Sommige onwillige lezers hebben een actieve wens om *niet* te lezen. In dit geval vermijden zij lezen, slaan huiswerk waarvoor veel gelezen moet worden over, stoppen zo min mogelijk tijd en moeite in het lezen, en proberen te ontsnappen uit situaties waarin lezen een vereiste is (Guthrie, Coddington, & Wigfield, 2009). Leestaken worden door deze kinderen vaak als te

moeilijk beschouwd. Daarnaast ervaren deze kinderen vaak negatieve emoties tijdens het lezen. In sommige gevallen gaat leesvermijding zelfs gepaard met leesangst (Nielen & Bus, 2016).

Om leesvermijders weer aan het lezen te krijgen, is het zaak om allereerst de 'leesdrempels' die zij ervaren weg te halen (bv. hun onzekerheid/faalangst, verveling en bangheid). Met name voor deze leerlingen zijn het opdoen van *succeservaringen*, het leren inzien van de *waarde* van lezen en het creëren van een *veilige lees- en leeromgeving* van groot belang.

TIP

Blijf voorlezen, ook in het voortgezet onderwijs – of zet luisterboeken in. Zo kunnen ook leerlingen die wat meer moeite met lezen hebben, het plezier van verhalen (blijven) ontdekken.

Motiverend lees- en literatuuronderwijs

Leesmotivatie staat of valt bij motiverend lees- en literatuuronderwijs. Hieronder vindt je twee inspirerende voorbeelden.

CORI-lezen

CORI (Concept Oriented Reading Instruction) is een aanpak voor begrijpend lezen in het primair onderwijs. Thematisch lezen staat binnen deze aanpak centraal. Gedurende een lessenserie rondom een bepaald onderwerp (bv. vogels, zoetwaterleven), worden leerlingen aangespoord om zelf op onderzoek uit te gaan. Ze kiezen – binnen het overkoepelende thema – teksten uit die ze zelf graag zouden willen lezen en stellen daarbij persoonlijke leer- en kennisdoelen op. De leerkracht treedt op als coach; hij of zij helpt leerlingen met het opstellen van relevante leervragen, het uitzoeken van geschikte boeken en het aanleren van benodigde leesstrategieën.

CORI zorgt ervoor dat kennis uit de gelezen boeken altijd gekoppeld wordt aan ervaringen en observaties in de echte wereld (bijvoorbeeld middels een excursie). Doordat CORI de relevantie van lezen inzichtelijk maakt, inzet op de betrokkenheid van leerlingen en veel ruimte biedt voor samenwerking, werkt deze aanpak motiverend. Onderzoek laat zien dat CORI een aanzienlijk positief effect heeft op de intrinsieke motivatie van leerlingen, en de kans op leesvermijding verkleint (Guthrie, McRae, & Klauda, 2007).

Meer weten? Zie: Koene (2017).

Transformerend Dialogisch Literatuuronderwijs

Transformatief Dialogisch Literatuuronderwijs (TDL) is een lessenreeks voor het literatuuronderwijs. Deze lessenreeks heeft als doel om leerlingen inzicht te laten opdoen in zichzelf en anderen aan de hand van literatuur. In iedere les lezen leerlingen een kort verhaal over een sociaal-moreel thema. Via strategie-instructie leren ze om interne en externe dialogen over het verhaal aan te gaan. Voorafgaand aan het lezen worden ze aangezet tot het activeren van relevante persoonlijke ervaringen, tijdens het lezen noteren ze hun reacties op de tekst, en naderhand reflecteren ze op hun leeservaring (de interne dialoog). Vervolgens gaan ze met andere leerlingen in gesprek over de tekst, om zo hun persoonlijke (lees)ervaringen uit te wisselen in relatie tot de tekst en de thema's daarin (de externe dialoog). TDL heeft een positief effect op de drie basisbehoeften van motivatie: autonomie, competentie en verbondenheid.

Meer weten? Zie: Schrijvers (2019).

Meer lezen?

Guthrie, J. T., Coddington, C. S., & Wigfield, A. (2009). Profiles of reading motivation among African American and Caucasian students. *Journal of Literacy Research*, 41, 317-353.

Guthrie, J. T., McRae, A., & Klauda, S. L. (2007). Contributions of Concept-Oriented Reading Instruction to knowledge about interventions for motivations in reading. *Educational Psychologist*, 42(4), 237-250.

Houtveen, A. A. M., Steensel, R. C. M. van, Rie, S. de la (2019). Zorg voor een motiverende leesomgeving. In *De vele kanten van leesbegrip: Literatuurstudie naar onderwijs in begrijpend lezen in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek en de Inspectie van het Onderwijs* (pp. 57-71). Utrecht: NRO.

Koene, Y. (2017). CORI-lezen: thematisch begrijpend lezen. *Jeugd in School en Wereld*, 101(9), 32-35.

Leesmonitor – *Het Magazine* (2018). Leesmotivatie: hoe raak je de juiste snaar? Amsterdam: Stichting Lezen.

Nielen, T., & Bus, A. (2016). *Onwillige lezers*. Stichting Lezen Reeks 26. Amsterdam: Stichting Lezen.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54–67.

Schrijvers, M. (2019). Effecten van Transformatief Dialogisch Literatuuronderwijs op het inzicht in ‘de mens’ en motivatie. In E. Segers & R. van Steensel (red.), *Lekker lezen: Over het belang van leesmotivatie* (pp. 137-154). Stichting Lezen Reeks 30. Delft: Eburon.

Steensel, R. van, Sande, L. van der, Bramer, W., & Arends, L. (2016). *Effecten van leesmotivatie-interventies: Uitkomsten van een meta-analyse*. Den Haag: NRO.

www.leesmonitor.nu/nl/leesplezier-kinderen.

www.leesmonitor.nu/nl/welke-kinderen-houden-van-lezen.

Colofon

Tekst: Stichting Lezen

Foto’s: Shutterstock en Jørgen Koopmanschap

Vormgeving: Eindeloos, Den Haag

Drukwerk: Edauw en Johannissen

Uitgave van Stichting Lezen, 2019

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
T 020 6230566
www.lezen.nl

STICHTING LEZEN